

*аспірантка кафедри
теорії та практики перекладу
інституту іноземної філології
Херсонського державного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ У КОНТЕКСТІ ДЕТЕКТИВНОЇ ОПОВІДІ

У контексті загальної проблематики національно-культурної специфіки мови особливого теоретичного і практичного інтересу в перекладознавстві набуває проблема відтворення реалій. Вони щільно пов'язані з виразом національної форми у перекладі [4]. Переклад реалій – частина складної проблеми передачі національної й історичної своєрідності, яка бере свій початок від самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни [2].

Одним із найскладніших завдань перекладача постає проблема перекладу реалій, які утворюють групу лексичних одиниць з національно-культурним компонентом, що поряд із змістом несуть у собі національний колорит певного народу. Тому, безумовно, їх трансформація у текст перекладу має дуже важливе значення з огляду на те, що досягнення адекватності у перекладі можливе лише за умов збереження усіх складових структури оригіналу і його колориту.

Проблеми перекладу реалій (лексики з національно-культурним компонентом) постають магістральною темою досліджень таких видатних перекладознавців як: Влахов С.І., Зорівчак Р.П., Флорін С.П., питання перекладу реалій є факультативним у працях таких видатних дослідників-перекладознавці як Верещагін Є.М., Комісаров В.Н., Костомаров В.Г., Федоров А.В.

Мета даної статті – проаналізувати особливості перекладу реалій у контексті детективної оповіді.

За визначенням видатних болгарських дослідників-перекладознавців Влахова С.І. та Флоріна С.П. «реалії – це слова (і словосполучення), які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого; як носії національного та/або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних еквівалентів в інших мовах, і, відповідно, не підлягають перекладу «на загальних підставах», а потребують особливого підходу» [2]. Українська дослідниця Р.П. Зорівчак зазначає, що «на відміну від інших лексем які несуть у собі відбиток національної своєрідності, культурна інформація реалій є «етноунікальною». Якщо слово – це мікросвіт у якому відображено певний фрагмент реальності, правильне або неправильне уявлення про неї, то реалія, завдяки етнокультурному компоненту, особливо виділяється щодо цього. І якщо у процесі перекладу відбувається зближення, зіткнення не тільки різних мовних систем, а й різних культур і цивілізацій, то особливо рельєфно цей процес виступає саме при перекладі реалій» [3]. Роксолана Петрівна Зорівчак надає наступне визначення реаліям: «реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [4]. Реалії нерозривно пов'язані з культурою певного народу і є для його мови загальноуживаними і в той же час чужими для інших мов. Основною рисою реалії є її колорит. Саме передача колориту при перекладі реалії з однієї мови на іншу і складає головну проблему перекладача. Деякі дослідники (Верещагін Є.М., Костомаров В.Г., Федоров А.В.) відносять реалії до розряду безеквівалентної лексики, стверджуючи, що вони не підлягають перекладу [2]. Однак реалія – це частина вихідного тексту (далі – ВТ), тому її передача у тексті перекладу є однією із умов його адекватності. Таким

чином, питання зводиться не до того можливо чи ні перекласти реалію, а до того як її перекласти. Існує дві основні труднощі передачі реалій у перекладі: відсутність у мові перекладу (далі – ПМ) еквівалента через брак у носіїв даної мови позначуваного реалією об'єкта (референта) та необхідність передати поряд із семантикою (предметним значенням) реалії закладений у ній колорит (національне й історичне забарвлення). Реалії відносяться до розряду лексики, яку слід перекладати з особливою обережністю, щоб запобігти підміні колориту ВТ у перекладі і не концентрувати увагу читача на незрозумілих йому деталях. Але якщо ці деталі (хоч і незрозумілі) все ж таки важливі для сприйняття рецептором тексту перекладу (далі – ПТ) і без них ПТ втрачає певну частину змісту – їх потрібно перекладати. Постає нелегке питання як це зробити, щоб донести зміст реалії до рецептора перекладу.

Слід зазначити, що відповіно до типу тексту насиченість його реаліями варіюється. Якщо зробити спробу порівняти детективні твори з історичними романами, пригодницькою літературою або фольклором, то на тлі цих жанрів детектив виявиться досить небагатим на реалії, але, спираючись на той факт, що реалії несуть у собі національний й історичний колорит, відтворення їх у перекладі детективних творів є одним із важливих завдань перекладача.

У «крутому» (hard-boiled) детективі Раймонда Чандлера реалії не тільки передають національний колорит, а й почасти несуть у собі елемент гумору. А, зважаючи на те, що Раймонд Чандлер є визнаним майстром динамічного діалогу який наповнений розмаїттям сленгу, розмовних елементів, уїдливих характеристик та іскристого гумору, переклад реалій у його діалогах потребує особливого підходу.

Розглянемо повість Р. Чандлера “Killer in the Rain” та її україномовний переклад «Убивство під час дощу» і проаналізуємо переклад деяких реалій, як, наприклад, наступної: “*The white slips, three in number, were simple IOU's for a thousand dollars each, ...*” [7, с.2]. ПТ: «Три білі аркуши

виявилися борговими розписками на тисячу доларів кожна, ...» [6, с.2]. Словникове значення реалії “IOU” – «форма боргової розписки (за співзвучністю з I owe you – я винен вам) [8]. Реалію вдало перекладено за допомогою аналогової заміни для адекватного сприйняття читачем (рецептором) без додаткового осмислення абрєвіатури. Тут втрата національно-культурного компоненту компенсується повним відтворенням предметного значення реалії. Розглянемо переклад наступної реалії: “I’m not Dorothy Dix, and I’m only partly a prune” [7, с.2]. ПТ: «Я не Дороті Дікс і не вмю втішати» [6, с.3]. Перекладач транскрибував реалію, не вдаючись до додаткових засобів осмислення, які конче потрібні у даному випадку. Слід зазначити, що пересічному українському читачеві навряд чи відомо що Дороті Дікс – це «літературний псевдонім американської журналістки Елізабет Мерівезер (1870 – 1951), яка вела газетну рубрику, де відповідала на кореспонденцію читачів» [8]. І внаслідок цього у читача можуть виникнути зовсім непередбачувані асоціації. Зважаючи на те, що розмова у «крутому» детективі точиться між замовником, який не вирізняється інтелектом і приватним агентом Марлоу (магістральним персонажем творів Р. Чандлера), який володіє добрим почуттям гумору, читачеві може здатися із контексту, що згадана «Дороті Дікс», імовірно, відома повія, але аж ніяк не відома журналістка. І тому, щоб запобігти неправильному сприйняттю реалії рецептором ПТ, необхідно було б вдатися під час перекладу до додаткових засобів осмислення, приміром, до пояснення у виносці або до тлумачення реалії у коментарях. Елімінація реалії у даному випадку була б недоречною, оскільки знівельовала б експресію діалогу і колорит висловлювання.

Переклад наступної реалії здійснено за допомогою калькування: “I wasted time hitting the door with my shoulder, without enough start. It threw me back like a kick from an army mule” [7, с.3]. ПТ: «Я заходився бити плечем у двері, але розігнатися тут не було де, і я тільки змарнував час. Двері щоразу відкидали мене назад, наче копито армійського мула» [6, с.4].

Подібне порівняння сприймається українським рецептором як стороннє і не викликає потрібних асоціацій. Зважаючи на досить цікавий факт, що одним із значень слова “mule” є «черевик без задника» [8], доречнішим було б вдатися до уподібнювального перекладу на кшталт: «двері щоразу відкидали мене назад, наче від удару армійського чобота», чим і здійснити адекватний переклад, а не дослівний як у варіанті наданому з ПТ. У наступному прикладі ми спостерігаємо елімінацію реалії: “I said I was all right except that I was having a little trouble with my Third Reader” [7, с.6]. ПТ: «Я сказав, що в мене все гаразд, коли не рахувати деяких особистих проблем» [6, с.6]. Слід указати на те, що дана реалія є елементом каламбуру: “Third reading – the final consideration of a bill (US) – третє читання (остання стадія розглядання законопроекту); одне із значень слова “bill” – рахунок до сплати (документ з вказаною сумою, яку заборгували) [8]. Тобто, у детектива Марлоу проблеми з боргами. Таким чином, елімінація є цілком обґрунтованою, оскільки для українського рецептора «рахунок» і «законопрєкт» не є синонімами як для американського. І тому, щоб не навантажувати читача численними поясненнями, перекладач вдається до пропуску і лексико-семантичної заміни, нажаль, втрачаючи у ПТ гумористичний ефект каламбуру.

Наступну реалію вдало перекладено за допомогою засобу контекстуальної заміни: “It’s under the fedora” [7, с.6]. ПТ: «Машину охороняють» [6, с.7]. Іменник “fedora” має наступну дефініцію – “a soft felt or velvet medium-brimmed hat, usually with a band” [8]. Уподібнювальний переклад, який міг би зберегти реалію у ПТ, виявляється недоречним на тій підставі, що реалія набула б протилежної ВТ конотації, оскільки для українського рецептора «бути під ковпаком» означає «впійматися, не мати виходу», тоді як у ВТ – «машина знаходиться під наглядом поліції».

Розглянемо переклад наступної реалії: “We had him in the cooler a year ago on a Mann Act rap” [7, с.8]. ПТ: «Рік тому він сидів у нас в камері на

підставі закону Менна» [6, с.8]. Назву закону перекладено за допомогою калькування + розвиток значення, але поряд з нею у перекладі немає засобів осмислення, які необхідні пересічному читачеві. “Mann Act” – «Закон Манна (федеральний закон про таємну торгівлю білими рабіннями [White Slave Traffic Act] (1900), спрямований на боротьбу з проституцією. Заборонив перевезення через кордон штатів жінок в аморальних цілях. Названий за ім'ям його основного розробника – конгресмена від штату Іллінойс Дж. Манна [Mann, James]» [8]. Детальне відтворення цієї реалії у ПТ необхідне не лише для збереження її змісту й колориту, а ще й тому, що вона постає частиною характеристики персонажа Карла Оуена (який і виявився вбивцею). І ще: як відомо, однією з особливостей ідіостилю Раймонда Чандлера є не прямий опис персонажів, а опосередкований (персонаж висвітлюється через свої вчинки або через відношення до нього інших персонажів). І тому, для того щоб зберегти у ПТ повний зміст реалії, імовірно, доречним було б вдатися до перекладу за допомогою кальки + експлікації (описового перекладу) або контекстуальної заміни на кшталт: «на підставі закону Менна про торгівлю людьми».

Наступна реалія ВТ використана у метафоричному значенні: “*He was wild-eyed, raging drunk berserk*” [7, с.18]. ПТ: «*В очах у нього палахкотіла лють, він був геть п'яний*» [6, с.20]. Значення історичної реалії “*berserk*” – «*берсеркер (давньоскандинавський воїн, який вирізнявся неймовірною люттяю в бою)*» [8]. Ця реалія прижилася в англійській мові і «обросла» новими значеннями: 1) «*несамовита людина (до божевілля)*»; 2) «*шалений, оскраженілий, лютий*»; 3) “*to go berserk*” – «*оскраженіти, ошаленіти, розлютитися*» [8]. Але для українського рецептора вона чужа і, відповідно, незрозуміла. Тому, перекладач елімінував реалію «*берсеркер*», а натомість привніс синонімічний варіант за допомогою прийому розвитку значення.

Проаналізувавши переклад реалій у детективній оповіді, ми дійшли висновку, що у детективному творі реалії відіграють важливу роль. Вони

надають оповіді яскравого національного колориту, привносять інформацію, за допомогою якої можна більше дізнатися про історію і буденне життя народу культури, до якої належить ВТ. Їх збереження у перекладі детективного твору має важливе значення ще й тому, що він, зазвичай, небагатий на реалії, і через це до їх перекладу треба ставитися з обережністю, щоб не втратити ту частину задуму автора, яку він хотів передати через реалії.

Перекладач стикається з проблемою перекладу лексики з національно-культурним компонентом досить часто. Реалії відносять до неспівпадаючих елементів мови, що позначають поняття непритаманні для інших культур і завжди являють собою особливу складність у процесі перекладу. Ця складність, з іншого боку, забезпечує інтерес до даної проблеми. Крім цього, реалії відносять до лексичних одиниць схильних до динаміки, тобто з плином часу утворюється все більше нових реалій, а це означає, що розширюється і поле їх дослідження.

Література:

1. Анджапаридзе Г. Феномен Раймонда Чандлера. – Доступний з: <<http://www.ae-lib.org.ua>>
2. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереваемое в переводе. – Изд.3-е, испр. И доп. – М: «Р.Валент», 2006. – 448с.
3. Гончаренко Э. П. О роли реалий в процессе реализации межкультурной функции перевода. – Доступний з: <<http://utr.spb.ru>>
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – Доступний з: <<http://www.classes.ru>>
6. Раймонд Чандлер. Убивство під час дощу. Переклад Олексія Барієва, 1989. – 22с. – Доступний з: <<http://ae-lib.org.ua>>

7. Raymond Chandler. Killer in the Rain, 1935. – 21с. – Доступний з: <
<http://ae-lib.org.ua>>

8. DICTIONARY ABBYY Lingvo x3 – Доступний з:
<<http://www.lingvo.ru>>

Анотація

У статті проаналізовано особливості перекладу реалій у контексті детективної оповіді.

Ключові слова: вихідний текст, текст перекладу, реалія, аналогова заміна, транскрибування, елімінація, уподібнювальний переклад, лексико-семантична заміна, калькування, експлікація, контекстуальна заміна, адекватний переклад.

Summary

The article analyses the peculiarities of realia interpretation in the context of detective narration.

Key words: source text, target text, realia, transcription, elimination, the translation according tradition, lexico-semantic transformation, explication, translational means, adequate translation.

Аннотация

В статье проанализированы особенности перевода реалий в контексте детективного повествования.

Ключевые слова: исходный текст, текст перевода, реалія, аналоговая замена, транскрибирование, элиминация, уподобляющий перевод, лексико-семантическая замена, калькирование, экспликация, контекстуальная замена, адекватный перевод.